

Izdavač

Centar za bošnjačke studije
Tutin

Za izdavača

Esad Džudžo

Glavni i odgovorni urednik

Dr. Redžep Škrijelj

Redakcija

Sead Šemsović
Nedžib Vučelj
Fatima Muminović
Fuad Bačićanin
Muhedin Fijuljanin
Fatih Hadžić
Sead Ibrić
Dino Lotinac
Mustafa Baltić

Tehnički urednik

Nedžad Smailagić

Lektura

Hasna Zilkić

Saradnici

Ferid Muhić
Hasnija Muratagić-Tuna
Senadin Lavić
Azem Kožar
Mevljuda Melajac
Salko Luboder
Misera Suljić Sijarić
Medin Halilović
Fehim Kajević
Halil Markišić

Adresa redakcije

23. Novembra 19
36320 Tutin

Telefon: 020 800 060

E-mail: cbstutin@mts.rs

www.sandzakcbs.com

Štampa

Beoknjiga, Beograd

Časopis sufinansira
Ministarstvo kulture
Srbije

- 3 Esad Džudžo: Deset godina "Bošnjačkog proljeća u Sandžaku" (2005-2015)
- 5 Konstituisan novi saziv Bošnjačkog nacionalnog vijeća
- 7 Svečana sjednica BNV povodom 98. godišnjice Sjeničke konferencije
- 22 Dani samoopredeljenja
- 26 Esad Rahić: Administrativno-teritorijalni status Sandžaka u posljednjem periodu Osmanlijske vladavine
- 34 Azem Kožar: Sandžak – potrebe i mogućnosti
- 41 Rasim Muratović: Položaj i prava Bošnjaka od 1918. do 1992. godine
- 45 Hivzo Gološ: Srez deževski
- 50 Fahrudin Kladničanin: Teške povrede ljudskih i manjinskih prava Bošnjaka (1992–2012)
- 59 Rizah Gruda: Gusinje i Plav daleko, a sami
- 61 Mensur Zukorlić: Bošnjaci na Bosforu
- 65 Mustafa Baltić: Kulturno naslijeđe Bošnjaka Sandžaka od Balkanskih ratova do danas
- 73 Nadir Dacić: Kulturno-prosvjetna djelatnost Gajreta u Sandžaku između dva svjetska rata
- 83 Sadik Idrizi Aljabak: Sto muhadžirskih godina u Gori
- 91 Redžep Škrijelj: Sandžak kao relevantna i referentna likovna scena
- 93 Nina Aksić: Od prvog radio-aparata do multimedijalnih manifestacija
- 100 Alija Džogović: Strukture i stratigrafija nekih toponima
- 112 Sead Ibrić: Sandžački velikan Ismail-efendija Filibalić (I)
- 115 Enver Ćorović: Kuća Hamzagića u Novom Pazaru
- 119 Azra Hodžić-Čavkić: Bašeskijin jezik u Bašeskiji Abdulaha Sidrana
- 124 Hajro Ikić: Umjetnički portret Nedžiba Vučelja
- 128 Dino Lotinac: Poetski vrtlozi Envera Muratovića
- 130 Sjećanje na Aliju Džogovića
- 132 Salko Luboder: Velikan pisane riječi i ljudskosti
- 134 Faiz Softić: Sjećanje na Ismeta Rebronju
- 136 Mevluda Melajac: Bajrak
- 141 Misera Suljić Sijarić: De, bako, de

Kulturno-zabavni život Novog Pazara

Od prvog radio-aparata do multimedijalnih manifestacija

Autor: Nina Aksić

SAŽETAK: Nakon oslobođenja 1945. godine, u Novom Pazaru otpočinju sa radom mnoge kulturne ustanove. Sa razvojem ovih kulturnih ustanova razvijaju se i umetnički programi, kao i masovne manifestacije, uglavnom vezane za državne praznike i istorijske jubileje. Tokom socijalističkog perioda u jugoslovenskoj državnoj zajednici, sa centralnom parolom bratstvo-jedinstvo u okviru tada vladajuće ideologije, stanovništvo ovoga grada dobija priliku da se kulturno i duhovno uzdiže. Ovakva „kulturna renesansa“ Novog Pazara traje do raspada SFR Jugoslavije 1991. godine, nakon čega nastupa prekid kulturnih delatnosti i kulturno zatišje koje će potrajati oko jedne decenije. Negde od 2000. godine postepeno počinje ponovno okretanje ranije negovanim kulturnim vrednostima, ali uz nove ideje i stremljenja ka modernijim sadržajima. Ustanove kulture su većim delom ostale iste, s tim što se njihov koncept rada znatno i menja i unapređuje. Zajedno sa ukidanjem pojedinih državnih praznika nestaju i masovne manifestacije, a nastaju nove, koje su velikim delom lokalnog karaktera. Pored manifestacija zajedničkog karaktera, danas se izdvajaju i manifestacije kojima se promoviše kultura bošnjačke nacionalne manjine, kao i manifestacije povodom većih verskih praznika (i kod pravoslavnih i kod muslimana), koje danas čine veoma važan segment kulturnog života Novog Pazara.

KLJUČNE RIJEČI: kulturno-zabavni život, Novi Pazar, institucije kulture, manifestacije, praznici.

Kulturni život Novog Pazara predstavlja svojevrsnu, egzotičnu mešavinu orijentalnog i balkanskog, islamskog i ortodoksnog, svakako tradicionalnog nasleđa naroda koji već generacijama žive na istom podneblju, ali sa dvema različitim kulturama življenja, uslovljenim pre svega veroispovednom različitosti. Stoga je ovaj prostor,

bogat raznovrsnim kulturnim dodirima i prožimanjima, privlačio brojne stvaraoce koji su iz kulturnih tradicija ovoga grada crpeli inspiraciju za svoje stvaralaštvo.

Po završetku Drugog svetskog rata otpočinje moderno doba u istoriji Novog Pazara. Od tada u gradu značajno počinju da se razvijaju saobraćaj, privreda,

industrija, obrazovanje, kultura, ugostiteljstvo, trgovina, zanatstvo. U periodu nakon 1945. godine Novi Pazar se intenzivno razvija i u materijalnom i u obrazovnom i kulturnom smislu.

Može se reći da kulturni procvat ovog grada simbolično počinje 1944. godine sa izlaskom lista *Vijesti*, kasnije nazvanog *Bratstvo*, iz koga je građanstvo Novog Pazara

moglo da se obaveštava o svim važnijim događanjima u gradu. S obzirom na to da je do štampe bilo teško doći, a pogotovo je to važno za stanovnike ruralnih mesta, značajne su bile zidne novine, koje su takođe imale „šarenu sadržinu“, a objavljivane su svake subote. Možda su još značajnije u tom periodu bile usmene novine, veoma neophodne zbog velikog broja nepismenih u ovom kraju u tom periodu.

Zbog veoma niske stope obrazovanih i pismenih građana Novog Pazara u prvim posleratnim godinama, činili su se izuzetni napori za proširivanje i obnavljanje starih (Gimnazija Novi Pazar; Ženska zanatska škola, OŠ „Rastko Nemanjić Sava“ Dojeviće i dr.) i otvaranje novih osnovnih i srednjih škola

(Učiteljska škola, OŠ „Bratstvo“ i dr.). Veoma važan način podizanja kulturne svesti građana Novog Pazara predstavljali su, pored škola, i programi učenja čitanja i pisanja, tzv. analfabetski kursevi, koji su bili dostupni i starijim građanima, a pogotovo ženskoj populaciji koja nije ranije imala prilike da pohađa školu iz različitih razloga. Koliko se u posleratnom periodu razvilo obrazovanje svedoči i činjenica da su 1975. godine u opštini Novi Pazar postojale 32 osnovne škole, gimnazija, učiteljska škola,

ekonomska škola, tehnički školski centar i škola za obrazovanje odraslih. Prema zvaničnim podacima iz 1982. godine, 98% dece je pohađalo osnovnu školu, a veliki broj njih je nastavljao dalje, srednje školovanje. Ipak, i pored ovako velikog broja pismenih, u nekim novopazarskim selima se tek 1984. godine završava opismenjavanje. Pored škola, postojali su i Obrazovni centri „Bratstvo-jedinstvo“, „Zenun Hasković“ i „Valter Parić“, kao

kulture, i to uz pomoć volontera, ljubitelja umetnosti, a počelo se i sa održavanjem mnoštva kulturnih manifestacija, od kojih su neke u svome usponu stigle do zavidnog nivoa i prevazišle lokalne okvire u kojima su nastale, postajući poznate i priznate i u republičkim i u državnim okvirima. Svemu ovome doprinela je dobra organizacija tadašnje Kulturne zajednice koja je bila postavljena centralizovano, tj. nalazila se u Novom Pazaru i bila je

glavna za sva okolna mesta/sela, te su se sve ideje u njoj i razvijale. Tadašnja vladajuća ideologija sa centralnom parolom *bratstvo-jedinstvo* imala je izuzetnog značaja i u kulturnom životu, posebno na teritoriji Novog Pazara, koji je u tom periodu bio, a i danas je grad sa prefiksom multikulturalnosti. Ovakva kulturna politika, koja

je pored bratstva-jedinstva propagirala i druge vrednosti, poput rada i reda, zajedništva, kolektivne svesti i takmičarskog duha, kao i modernizaciju i industrijalizaciju, imala je svog odjeka u otvaranju ustanova kulture. Tako su i u Novom Pazaru u periodu od 1945. do 1975. godine osnovane mnogobrojne institucije kulture, koje su pre svega imale prosvetiteljski karakter: 1945. godine otvara se Gradska biblioteka „Dositej Obradović“ sa čitaonicom, počinje

i Večernja škola, Omladinska politička škola i različiti kursevi koji su organizovani pri Radničkom univerzitetu „Oslobođenje“.

Institucije i manifestacije u drugoj polovini XX veka

Može se uočiti da je obrazovanje bilo temelj za podizanje svesti građana o potrebi za kulturnim uzdizanjem, pa su se u posleratnom periodu počele osnivati i ustanove

sa radom Amatersko pozorište u okviru Radničkog univerziteta (kasnije Kulturni centar „Novi Pazar“) i bioskop „Crvena zvezda“; 1955. godine osniva se putujući bioskop; 1963. godine počinje sa radom Dom omladine; 1972. godine osniva se radio-stanica; 1973. godine otvara se Zavičajni muzej, danas Muzej „Ras“ – Novi Pazar, a 1975. godine i Istorijski arhiv „Ras“ u Novom Pazaru.

Sve navedene institucije kulture imale su određene kulturne programe koje su podržavale, a iz ovih ustanova proistekle su i kulturne grupe koje su priređivale različite manifestacije, odnosno priredbe tzv. šarenog programa. Mnoštvo manifestacija održavano je u posleratnom periodu, a većina njih bila je vezana za državne praznike i za one masovno proslavljane (Nova godina, 8. mart, 1. maj, 25. maj, 4. i 7. juli, 28. i 29. novembar), ali i za istorijske jubileje, kao i za proslave posvećene knjizi, učiteljima i sl. Pored ovih praznika postojale su kulturne i sportske manifestacije koje su se održavale kako bi se podizala svest o potrebi obrazovanja i fizičke kulture kod mladih: Nedelja i mesec knjige i štampe, Dečja nedelja, Kros, Međurepubličke omladinske sportske igre (MOSI) i dr.

Treba napomenuti da su sve ove manifestacije nakon oslobođenja Novog Pazara imale izuzetno dobar prijem kod građana koji su bili željni nečeg novog, rasterećujućeg u odnosu na svakodnevicu, a svakako drugačijeg od tegobnog opstajanja kroz koje su prolazili u godinama pre rata i tokom njega.

Svakako, sami počeci nisu nimalo bili laki, a u početke spadaju, na primer, putujući bioskop i putujuće izložbe knjiga, koji su bili namenjeni stanovnicima novopazarskih predgrađa i sela koji zbog neizgrađenih puteva i materijalne situacije nisu bili u mogućnosti da dođu u grad do bioskopa ili biblioteke.

Za organizaciju i izvođenje svih manifestacija, ali i za podizanje i održavanje institucija kulture, bili su zaduženi amateri, mahom omladinci i volonteri, uz koje su stajali nastavnici, učitelji, radnici i drugi entuzijasti. Amaterizam je u posleratnom periodu, ali i nakon toga imao izuzetno značajnu ulogu prvenstveno u sprovođenju kulturne politike, pri čemu treba imati u vidu skromna sredstva koja su bila izdvajana u samom početku, pre svega zbog teške situacije u kojoj se nalazila zemlja nakon rata. Sa masovnim podizanjem domova kulture po selima oko Novog Pazara rastao je i broj amatera i različitih kulturno-umetničkih grupa, a koji su zauzvrat podigli na noge te domove kulture i entuzijastički radili na promovisanju svojih sela u okviru velikih manifestacija koje su se održavale u gradu.

Manifestacije vezane za državne praznike najčešće su imale masovni, zabavni i sportski karakter, praćen različitim priredbama, prigodnim govorima i velikim sletovima (sportske vežbe pojedinačnog i masovnog karaktera) na stadionu u Novom Pazaru, kao i defileima kroz glavnu ulicu grada, gde su se predstavljala sva sportska društva, obrazovna i kulturno-umetnička udruženja. Tokom ovih

manifestacija, stanovnici Novog Pazara, pogotovo omladinci i deca, imali su priliku da pokažu sve što su vežbali i pripremali tokom čitave godine kako bi u što boljem svetlu predstavili svoju školu, udruženje ili instituciju. Tako su za ove praznike mogli biti viđeni defilei mladih i dece kroz grad, obučeni u različite kostime, sa parolama i obaveznom slikom druga Tita u rukama, nakon čega bi bili održavani prigodni govori, igranke, ponekad priredbe (sletovi na stadionu i doček štafete za 25. maj), i sve to uz nezaobilazno Kozaračko kolo. Dakle, to su bile masovne manifestacije kulturno-zabavnog karaktera, u kojima je učestvovalo i do nekoliko hiljada aktera, a koje je posmatrao takođe veliki broj meštana kako Novog Pazara i okolnih sela, tako i meštana Tutina, Sjenice i drugih okolnih mesta.

Druge manifestacije su imale obrazovni karakter, a to su one koje su se ticale promovisanja književnosti i knjige, ili su njima obeležavani neki istorijski jubileji (npr. Dan grada Novog Pazara – 28. novembar i dr.).

Takođe, postojale su i sportske manifestacije kojima je podržavana ideja bratstva-jedinstva i istovremeno podizana svest građana o vođenju računa o telesnom zdravlju i potrebi za vežbanjem kod dece i mladih, pri čemu je veoma važno bilo razvijanje takmičarskog duha. Jedna od najznačajnijih manifestacija ove vrste u Novom Pazaru, pored različitih manjih takmičenja i kroseva, jesu Sandžačke igre, kasnije Među-

republičke omladinske sportske igre (MOSI), koje se održavaju od 1954. godine, pa sve do danas. Sve manifestacije vezane za državne praznike odvijale su se pre svega na državnom nivou, ali su imale i svoje lokalne varijante, pa je tako i Novi Pazar tokom godina postao jedan od značajnijih gradova, koji je veoma uspešno i kvalitetno priređivao ove manifestacije.

Od kulturnih manifestacija, vezanih za određene ustanove kulture, te tako u sklopu Radničkog univerziteta, održavane su sledeće manifestacije: Festival omladinskih horova Srbije (FOHS), izložba „Sopoćanska viđenja“, Mini FEST, takmičenje pozorišta i dr. Dom omladine je bio zadužen za organizovanje književnih večeri, Smotre amaterizma mladih, kao i za okupljanje mladih i organizovanje zabavnih večeri, igranki i svirki, dok je biblioteka imala zadatak da razvija naklonost prema knjizi i štampi, te je bila aktivan organizator, pored još nekoliko školskih i industrijskih biblioteka, u manifestaciji Mesec knjige i štampe.

Sve navedene manifestacije bile su od izuzetnog značaja za razvoj kulturnog života Novog Pazara i za kulturno uzdizanje njegovog stanovništva, ali će ovde biti izdvojeno nekoliko manifestacija koje su u socijalističkom periodu postale tradicionalne. Prva takva manifestacija, u to doba možda i najznačajnija jer je donela Novom Pazaru važno mesto u kulturnom životu Srbije, jeste Festival omladinskih horova Srbije (FOHS). Ova manifestacija započela je svoj život 1976. godine i traje do danas.

Likovna kolonija „Sopoćanska viđenja“ rezultirala je izložbom koja je postala tradicionalna manifestacija likovne kulture, kao i sama kolonija. Ova kolonija i izložbe donose Novom Pazaru međunarodnu slavu od 1976. godine, pa sve do danas, i predstavljaju Novi Pazar u najlepšem i najinteresantnijem ruhu.

Može se zaključiti da je Novi Pazar za manje od pola veka izrastao iz kasabe sa malom stopom pismenih stanovnika u veliki i značajan kulturni centar Srbije, pa čak u nekim segmentima – i ondašnje Jugoslavije. Ovo može posvedočiti i zanimljiv podatak iz novina „Bratstvo“ o tome da je godine 1955. *udesetostručen broj radio-aparata u Novom Pazaru*, tj. da je pre rata bilo samo 30 radio-aparata, a da ih tada ima preko 550 (Broj 172). Brzina kojom su se gradile i razvijale ustanove kulture i manifestacije koje su uz njih išle uglavnom nije uticala na njihov kvalitet, koji svakako na samim počecima nije bio izuzetan, ali je vremenom dostigao zavidan nivo, takav da su neke manifestacije stekle i međunarodni karakter.

Institucije i manifestacije u prvoj deceniji XXI veka

Ovakav veliki kulturni procvat, uz određene uspone i padove, naročito nakon smrti predsednika države Josipa Broza Tita, trajao je do 1991. godine, kada se gotovo naglo i neočekivano prekida. Ovoj tvrdnji ide u prilog i nekoliko

tekstova iz novina „Bratstvo“, odakle se može saznati da je 1992. godine na Festivalu omladinskih horova Srbije u Novom Pazaru broj učesnika znatno smanjen. Takođe, i ove novine sa dugom tradicijom prestaju da izlaze 1993. godine, a sa radom prestaju i bioskop, pozorište, radio, kao i druge ustanove kulture, te tako zamire njihova kulturna delatnost. Izvestan izuzetak predstavljala je Narodna biblioteka „Dositej Obradović“ i njena čitaonica, koje nisu sasvim prestale sa radom, ali zbog teških ekonomskih uslova ova biblioteka svoju delatnost svodi na „šaltersku“, tj. na izdavanje knjiga čitaocima.

Nakon kulturnog zatišja u trajanju od gotovo deset godina, kulturni život Novog Pazara ponovo počinje da cveta nakon 2000. godine, kada se obnavljaju neke stare manifestacije, ali se i organizuju nove. Takođe, obnavljaju se i znatno bolje opremaju i modernizuju ustanove kulture, kao što su bioskop, Kulturni centar „Novi Pazar“, Narodna biblioteka „Dositej Obradović“ sa čitaonicom, Muzej „Ras“ – Novi Pazar i Istorijski arhiv „Ras“ grada Novog Pazara.

Početak XXI veka donosi sa sobom izuzetan tehnološki napredak, te tako razvoj kompjutera, interneta i ostale tehnologije omogućava da Narodna biblioteka „Dositej Obradović“ u Novom Pazaru na kraju prve decenije ovog veka postepeno širi svoju delatnost, tj. otvara nova odeljenja (Dečje odeljenje, Pozajmno odeljenje za odrasle, Odeljenje periodike, Zavičajno

odeljenje itd.), ali i organizuje nove kulturne manifestacije ili „reciklira“ stare i obogaćuje ih novim sadržajima, uglavnom u saradnji sa drugim institucijama kulture iz čitave zemlje, uz nesebičan i naporan rad osoblja biblioteke od 1998, ali još značajnije od 2000. godine. Treba reći to da danas u svom fondu ova biblioteka poseduje čak preko 90.000 knjiga. Ona i dalje kao svoj osnovni cilj ima promociju i popularizaciju knjige, samo što u novije vreme uz pomoć masovnih i elektronskih medija dobija još mnoštvo novih uloga i ciljeva rada, kao što su promocija multimedijalnosti, nauke, različitih umetnosti, a ne samo književnosti, mladih i zavičajnih pisaca i pesnika i dr.

Organizator i koorganizator najvećeg dela kulturnih manifestacija grada Novog Pazara danas je Kulturni centar „Novi Pazar“, koji deluje u gradu sa brojnim kulturno-istorijskim spomenicima i kulturnim osobenostima, koje su rezultat viševjekovnog preplitanja dveju kultura sa uporištem u dvema religijama – hrišćanstvu i islamu. Zbog svega pomenutog, Kulturni centar, kao i druge ustanove kulture, teži da očuva i društveno afirmiše materijalnu i duhovnu kulturnu baštinu Novog Pazara i njegove okoline, o čemu detaljnije piše i H. Ziljkić u tekstu *Kulturni*

centar – stožer kulturnih dešavanja. Kulturni centar saraduje sa svim javnim ustanovama u regionu, sa nevladinim organizacijama i verskim institucijama. Ovaj centar afirmiše mlade umetnike, ali promovise i one starije, već poznate novopazarskoj publici, a sve to čini kroz brojne manifestacije, kako muzičkog tako i vizuelnog tipa – dramskog i likovnog. Tokom poslednjih nekoliko godina nametnuo se problem nedostatka

razvio i niz sekcija koje služe za afirmaciju umetnosti kod dece i mladih, a koji su istovremeno i aktivni učesnici pojedinih manifestacija. Treba istaći i to da su rukovodioci određenih sekcija u današnje vreme stručna lica, posebno specijalizovana za oblasti kojima se bave, dakle – profesionalci, a ne amateri, kao što je to bio slučaj u drugoj polovini XX veka, kao i da su to meštani Novog Pazara, a ne gostujući „učitelji“,

savremeno opremljenih prostora, ali je i to uglavnom uspešno prevaziđeno – renovirane su galerija, koncertna dvorana i bašta (za letnje manifestacije manjeg obima). Uz navedene prostore, korisnicima su na raspolaganju i multimedijalna učionica, svečana sala i lepo uređen foaje, koji takođe može služiti kao svojevrsna koncertna dvorana, budući da ima odlične akustičke predispozicije. Kulturni centar Novi Pazar je tokom proteklih nekoliko godina

kako je to ranije bilo uobičajeno. Neke od tih kurseva i sekcija, koje nažalost nemaju dugu tradiciju, ali što ne znači da je ne mogu steći, jesu sledeći: Hor „Leptirići“, koji radi od 2010. godine; Hor „Iznad duge“, osnovan 2010. godine; **Baletski studio, osnovan 2011. godine**; Zimski tečaj plesa, aktuelan u 2013/2014. godini; **Škola plesa i dens grupa, koje rade od 2010. godine**; Kurs turskog jezika, koji je otpočeo 2012. godine.

Ne smeju se zaboraviti ni

zaobići ni Arhiv „Ras“ grada Novog Pazara ni novopazarski Muzej „Ras“, koji pored dve pomenute vodeće institucije kulture u smislu organizovanja kulturnih manifestacija, predstavljaju značajan stožer kulturnih delatnosti u Novom Pazaru. Bez arhiva i muzeja ostalo bi nepoznato i nesačuvano mnogo toga što se tiče kulturnog života u bližoj i daljoj prošlosti Novog Pazara. Mora se pomenuti takođe da je Muzej „Ras“ izuzetno proširio svoju delatnost od 2000. godine na izdavačku (*Novopazarski zbornik, Novi Pazar na mapi istorijskih puteva, Novi Pazar u vaktu i zemanu* i dr.) i na obrazovno-organizatorsku, u smislu organizovanja i održavanja radionica i manifestacija manjeg obima, kao što su izložbe, promocije knjiga, Noć muzeja i dr.

Takođe, pored ovih velikih institucija, u organizaciji kulturnog života Novog Pazara učestvuju kako pojedinci tako i određene organizovane grupe građana i nevladine organizacije. Dakle, danas postoji veliki broj aktivnih organizatora-učesnika kulturnog života u Novom Pazaru, za razliku od perioda između 1945. i 1985. godine, kada je glavni i jedini organizator bila Zajednica kulture Novog Pazara, dok su ustanove kulture bile samo posrednici u organizovanju i održavanju kulturnih manifestacija. Neke od manifestacija koje organizuju različita udruženja i zajednice jesu i ove: Muzički festival „Stari grad“, koji je osnovan 2004. godine, a čiji je organizator Mass entertainment group, Oktobarski susreti pisaca u Novom Pazaru, u

organizaciji Bošnjačke zajednice kulture „Preporod“ i Udruženja književnika Srbije, i dr.

Kada je reč o manifestacijama koje se održavaju u Novom Pazaru, važno je ukazati na to da se, za razliku od perioda socijalizma, nakon 2000. godine definitivno gase manifestacije vezane za državne praznike, dok opstaju one koje se vezuju za određene istorijske jubileje, potom i nekoliko onih vezanih za kulturne događaje, a nastaje novi tip manifestacija – one koje se organizuju povodom verskih praznika.

Dakle, pri Kulturnom centru se održavaju manifestacije republičkog i međunarodnog tipa, među kojima Festival omladinskih horova Srbije – FOHS, Festival stvaralaštva mladih (nekada Smotra amaterizma mladih) i Likovna manifestacija „Sopoćanska viđenja“, nasleđene iz prethodnog perioda i sa epitetom „tradicionalne“, kao i novonastale – Likovna kolonija „Sandžak – inspiracija umetnika“, zasnovana 2001. godine, i Književna nagrada „Aladin Lukač“, ustanovljena 2004. godine. Pored ovih manifestacija, tu su i manifestacije lokalnog karaktera: Dečji festival „Raspevano proleće“, Likovni salon mladih, Jesenji likovni salon.

S obzirom na to da je Novi Pazar multikulturalna sredina u kojoj opstaje više konfesionalnih zajednica, a od kojih su dominantne islamska i pravoslavna, tako su institucije koje predstavljaju ove konfesije zadužene za izradu kulturnih programa vezanih za verske praznike.

Što se tiče kulturnih manifestacija pripadnika isla-

mske veroispovesti, njihovi glavni organizatori su Bošnjačko nacionalno vijeće i Kulturni centar „Novi Pazar“. Treba pomenuti tri velike manifestacije koje se sada već tradicionalno odvijaju u Kulturnom centru Novi Pazar, a prate i uveličavaju verske praznike Ramazan i Kurban-bajram. U vreme Ramazana tradicionalno se organizuje koncert muslimanske duhovne muzike, na kojem učestvuju horovi, kulturno-umetnička društva i vokalni i instrumentalni izvođači. Takođe, tokom Ramazana održava se i sportska manifestacija pod nazivom „Ramazanski turnir u malom fudbalu“. Povodom praznika Kurban-bajram, Kulturni centar „Novi Pazar“ organizuje večer sevdalinki, a na ovom koncertu učestvuju poznati izvođači sevdalinke iz Sandžaka i Bosne i Hercegovine. Pored verskih praznika, tu su i bošnjački nacionalni praznici koji su utvrđeni odlukom Bošnjačkog nacionalnog vijeća u Novom Pazaru od 11. maja 2004. godine i koji se od tada obeležavaju svake godine. Ti praznici su: Dan bošnjačke nacionalne zastave, Dan Sandžaka i Dan sjećanja. Dan bošnjačke nacionalne zastave smatra se najvećim nacionalnim praznikom za sandžačke Bošnjake i obeležava se 11. maja, jer je na taj dan 1991. godine osnovano Bošnjačko nacionalno vijeće Sandžaka u Novom Pazaru. Dan Sandžaka se obeležava 20. novembra, kako stoji u programskoj publikaciji Bošnjačkog nacionalnog vijeća *Bošnjački identitet*, „u znak sjećanja na osnivanje Zemaljskog

antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Sandžaka (ZAVNOS), u Pljevljima 1943. godine". Dan sjećanja se obeležava 11. jula „u znak sjećanja na genocid izvršen nad Bošnjacima, u Srebrenici 1995. godine“, o čemu se može detaljnije pročitati u pomenutoj publikaciji *Bošnjački identitet*.

Još nekoliko manifestacija koje organizuje Bošnjačko nacionalno vijeće, a koje predstavljaju bošnjačku kulturu, jesu sledeće: „Festival sandžačke sevdalinke“ – FESS, osnovan 2005. godine, „Smotra bošnjačkih narodnih igara“ – SBONI, koji se održava od 2006. godine, „Sandžački književni susreti“ – SAKS, koji se održavaju takođe od 2006. godine, a povodom obeležavanja Dana Sandžaka.

Za organizaciju kulturnih manifestacija za Srbe pravoslavne veroispovesti zadužena je Srpska pravoslavna crkva. Praznici povodom kojih se organizuju ove manifestacije jesu Božić i Uskrs. Na drugi dan Božića, tačnije – uveče 8. januara, tradicionalno se održava koncert u Kulturnom centru „Novi Pazar“. Na drugi dan Uskrasa se u porti crkve Sveti Nikola, u centru Novog Pazara, održava tradicionalna manifestacija u okviru koje su koncert duhovne muzike i nastup folklornih grupa sa raznim gostima – umetnicima iz Novog Pazara, ali i iz drugih gradova Srbije. Vezana za uskršnje praznike je i sportska manifestacija „Vaskršnji turnir u malom fudbalu“, koju od 2008. godine organizuju „Prijatelji Petrove crkve u Rasu“, uz blagoslov Srpske pravoslavne crkve.

Pored navedenih manifestacija i ustanova kulture, važno bi bilo

pomenuti i znatan broj umetnika pojedinaca, kao i muzičkih grupa (vokalnih i vokalno-instrumentalnih sastava), folklornih ansambala („Ras“, „Sandžak“ i dr.) i horova („Đulistan“ i dr.), koji predstavljaju veoma važan deo kulturnog mozaika Novog Pazara.

***

Novi Pazar je doživeo kulturni procvat nakon Drugog svetskog rata, u vreme jugoslovenske državne zajednice i socijalističkog državnog uređenja, što je bilo od ne malog značaja za ponovni procvat kulturnog života u ovom gradu početkom XXI veka. Nakon oslobođenja otpočele su sa radom mnoge kulturne ustanove, u kojima su formirani i vrsni umetnici, a građanstvo je tako dobilo priliku da se kulturno i duhovno uzdiže zahvaljujući brojnim i raznovrsnim manifestacijama koje su bile organizovane od strane ovih ustanova. Čitava ova „kulturna renesansa“ Novog Pazara trajala je do raspada SFR Jugoslavije 1991. godine, nakon čega je nastupio gotovo nagli prekid kulturnih delatnosti i kulturno zatišje koje je potrajalo više od deset godina. Negde od 2000. godine postepeno počinje ponovno okretanje kulturnim vrednostima koje je u ranijem periodu negovao ovaj grad, ali očigledno uz nove ideje i stremljenja ka modernijim sadržajima i načinima predstavljanja tih sadržaja. Ustanove kulture su većim delom ostale iste, s tim što se njihov koncept rada znatno i menja i unapređuje. Zajedno sa ukidanjem pojedinih državnih praznika nestaju i masovne manifestacije za

njih vezane, koje su predstavljale neke od najznačajnijih kulturnih događanja tokom niza godina, a nastaju nove, veoma važne manifestacije za današnji razvoj kulturnog života Novog Pazara. Te nove manifestacije su velikim delom lokalnog karaktera i teže da afirmišu materijalnu i nematerijalnu lokalnu kulturu. I danas postoje i manifestacije zajedničkog karaktera, ali se – za razliku od prethodnih vremena – izdvajaju i manifestacije kojima se promoviše kultura bošnjačke nacionalne manjine. Druga važna razlika u odnosu na prethodni period, verovatno i najznačajnija, jeste uvođenje kulturnih manifestacija povodom većih verskih praznika (i kod pravoslavnih i kod muslimana), koje danas čine veoma važan segment kulturnog života Novog Pazara i koje za meštane ovog grada i njegove okoline predstavljaju jednu novu duhovnu dimenziju kulture i tradicije.

Dakle, iako znatno izmenjen i drukčije usmeren, kulturni život Novog Pazara ponovo doživljava svoju renesansu. Svakako, on predstavlja egzotičan spoj dve različite kulturne i verske tradicije, koje obe teže da se na što bolji način predstavljaju domaćim i stranim „konzumentima“ kulture, kako posebno tako i u zajedništvu. Od davnina je taj svojevrsni kolaž koji poseduje ovaj grad u mnogim segmentima društvenog i kulturnog života privlačio i brojne stvaraoce, pa tako biva i danas, što je preduslov za još znatniji i raznovrsniji, a i uspešniji i kvalitetniji razvoj kulturnog života Novog Pazara.